

Ющенко О.С.

викладач,

Вінницький політехнічний технікум

ЕКОНОМІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті зроблено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми економічної компетентності; розкрито смислове навантаження даного поняття; розглянута економічна компетентність у системі професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

The psychological and pedagogical analysis of literature with problems of economic competence is done; the economic competence in the system of professional training of future specialists is examined.

Постановка проблеми. Українська держава пов'язує свій подальший розвиток із соціально орієнтованою ринковою економікою, яка функціонує на засадах конкуренції та підприємливості, співіснуванні різноманітних форм власності. Стратегічні орієнтири господарювання вимагають сформованості у населення країни адекватної системи цінностей, економічних знань та умінь, а також особистісних якостей, таких як: здатність приймати виважені економічні рішення, брати на себе відповідальність за них, здатність до ділового ринку тощо. Проте особливо гостро відчувається некомпетентність молоді у сутності ринкових відносин, їхня морально-психологічна неготовність до ефективного здійснення професійно-трудової діяльності. А відтак, виникла об'єктивна потреба у підготовці молоді, зокрема студентів професійно-технічних вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, не просто як виконавців, а досвідчених, мобільних та економічно компетентних фахівців.

Аналіз раніше проведених досліджень. Аналіз наукової літератури із проблеми компетентності спеціаліста свідчить про те, що різні аспекти її теорії та практики знайшли відображення у працях як зарубіжних (Е. Ботьє,

О. Тоффлера, Е. Шорта, Б. Шарло, та ін.), так і вітчизняних науковців (А. Алексюк, В. Аміщенко, Ю. Бабанський, В. Бондар, В. Безпалько, А. Василюк, С. Гончаренко, І. Гушлевська, І. Зязюн, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, А. Михайличенко, Л. Шевчук, І. Ящук та ін.).

Психолого-педагогічні аспекти економічного виховання та освіти учнів різних вікових періодів висвітлено у роботах О. Аменда, Л. Денисенко, Д. Закатнова, В. Мадзігона, А. Нісімчука, В. Оржеховської, Н. Побірченко, О. Шпака та ін. Попри безсумнівну теоретичну й практичну значущість досліджень вищезгаданих авторів слід підкреслити, що залишається невисвітленою у відповідній цілісності проблема, пов'язана з формуванням економічної компетентності студентів, як необхідної характеристики сучасного фахівця.

З огляду на зазначене, **метою** статті є аналіз психолого-педагогічної наукової літератури з проблеми компетентності, визначення місця економічної компетентності в системі основних компетенцій спеціаліста та з'ясування смислового навантаження зазначеного поняття.

Виклад основного матеріалу. Компетентність спеціаліста, разом з основними дидактичними одиницями навчальних дисциплін, стають складовими компонентами державних освітніх стандартів. Сьогодні в Україні вже затверджено систему стандартів з кожного освітньо-кваліфікаційного рівня та профілю підготовки, які містять усі вимоги до компетентності та кваліфікації, характеристику і систему діагностики якості знань. Однією із характерних рис концепції компетентності людини є думка про підвищення ролі суб'єкта в соціальних перетвореннях та удосконаленні його здатності розуміти динаміку процесів, а також знаходити ефективні шляхи, які впливають на їхній хід.

Компетентність є поєднанням такого рівня науки та практики у діяльності конкретної людини, який дає змогу постійно забезпечувати високий кінцевий результат з мінімальними затратами нервової і фізичної енергії людини, досягати ефективно організації особистої й колективної праці. Це відбувається в результаті ґрунтовної базової підготовки, творчої діяльності і безперервного підвищення світоглядного, професійного та загальнокультурного рівня у різноманітних формах.

Поняття «компетентність» у вітчизняній науковій літературі здебільшого набуло визначення як: «Готовність на професійному рівні виконувати свої посадові і фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних надбань й кращого досвіду, наближення до світових вимог і стандартів» [2, 80].

У дослідженнях науковців (С. Батищев, А. Беляєва, І. Кузнецов,

А. Растянников, І. Смирнов, С. Степанов, Д. Ушаков, В. Шапкін) з проблеми професійної підготовки спеціалістів та працівників визначені наступні ключові компетентності, які повинні бути сформовані у випускників професійних закладів освіти:

- професійні – комплекс професійних знань, умінь і навичок зі спеціальності, знання сучасних виробничих технологій, розуміння та уміння їх використати;
- інформаційні – характеризують знання та уміння знаходити потрібну інформацію, обробляти та використовувати її; аналітичне ставлення до розповсюдженої інформації, реклами;
- комунікативні – уміння та навички усного та писемного спілкування; знання іноземних мов;
- толерантні – знання, уміння, здібності, що пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві; якості, які перешкоджають виникненню расизму, нетерпимості до інших культур, мов, релігій, людей інших національностей тощо;
- здоров'яформуючі – характеризують здібності та можливості особистості пропагувати здоровий спосіб життя, навчання, виробничої діяльності, культури побуту та виробництва; визнання духовного та фізичного здоров'я найважливішою цінністю для суспільства та особистості;
- безперервної освіти – знання, уміння, здібності до самоосвіти, підвищення кваліфікації, майстерності; здібність навчатися протягом усього життя; забезпечувати собі зростання у професійному, особистому та громадському планах [4].

Як бачимо, кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та умінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Узагальнену класифікацію ключових компетентностей за трьома основними блоками подає О. Овчарук:

- соціальні компетентності, пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості (здатність до співпраці, уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, навички взаєморозуміння, соціальні і громадянські цінності та вміння, комунікативні навички, мобільність у різних соціальних умовах, уміння визначити особливі ролі у суспільстві тощо);
- мотиваційні компетентності, пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості (здатність до навчання, винахідливість, уміння досягти успіху у житті, бажання змінити життя на краще, особисті практичні здібності, уміння робити власний вибір та встановлювати власні цілі тощо);

- функціональні компетентності, пов'язані зі сферою знань, умінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом (лінгвістична компетентність, технічна та наукова компетентність, уміння використовувати джерела інформації для власного розвитку, інформаційні технології тощо) [3, 26].

Безсумнівно, людина, яка уособлює в собі такі якості, буде вельми компетентним спеціалістом. Але, незалежно від оволодіння будь-якою конкретною професією, сучасний робітник, працюючи на підприємствах різних форм власності вступає у певні соціально-економічні, виробничі відносини. Діловитість, підприємливість, уміння самостійно приймати рішення, творчо підходити до вирішення виробничих завдань, ефективно працювати у команді на кінцевий результат, чесно й сумлінно ставитись до своєї праці – це риси, які необхідні для того, щоб компетентно діяти в сучасних умовах господарювання і бути конкурентоздатним на ринку праці. Широкі можливості для формування цих рис загальнолюдської і професійної моралі криються у процесі вивчення предметів економічного циклу. У дидактичному аспекті взаємодія професійної та економічної освіти містить значний навчальний, розвивальний та виховний потенціал. Це дає нам можливість констатувати, що до основних компетенцій сучасного фахівця необхідно додати іще одну, а саме – економічну, яка передбачає сформованість у випускників умінь, навиків, знань шляхів розв'язання та вирішення економічних проблем на основі їхнього системного економічного аналізу.

Підтвердження нашої гіпотези знаходимо у працях зарубіжних науковців. Так, наприклад, О. Тоффлер, зазначав, що для виробництва «завтрашнього дня будуть потрібні працівники, яким притаманні цілком нові властивості. Виникне потреба у людях, які здатні швидко перенавчатися та мати уяву. При розв'язанні ... проблем співробітник корпорації завтрашнього дня буде діяти не «за підручником». Він повинен уміти розмірковувати і приймати складні оціночні рішення, а не механічно виконувати ... розпорядження керівництва» [6, 453-454]. Іншими словами, науковець мав на увазі саме необхідність формування економічної компетентності для успішної діяльності людини у виробничих структурах майбутнього.

В американській теорії «компетентного працівника» важливим компонентом його кваліфікації є здатність швидко та неконфліктно пристосовуватись до нових умов праці, а також до тієї економічної та політичної ситуації, яка існує на даний час. Чинне місце надається розробці методів та способів формування економічної компетентності працівника тієї чи іншої галузі сучасного виробництва.

Не менш важливою для нашого дослідження є концепція «інтегрування розвитку компетентності», спільно розроблена швейцарськими та американськими науковцями. Вони визначають «економічну компетентність» як суму знань, умінь та навичок у широкому розумінні, які можна отримати у процесі шкільної та позашкільної освіти. Розвиток економічної компетентності особистості відбувається та обумовлюється усім процесом

освіти та є інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних та економічних знань.

У сучасних умовах праці економічна компетентність украї необхідна й керівникам, так як вони повинні уміти швидко адаптуватися до змін у структурі функцій та організації виробництва; виробляти та збувати конкурентноспроможні, частіше нові та змінені види товарів та послуг; взаємодіяти з іншими підприємствами, споживачами та постачальниками. А для цього необхідні:

- знання та досвід у розв'язанні господарських задач;
- поінформованість про методи аналізу та узагальнення соціально-економічних та організаційних показників, які надають характеристику стану виробництва;
- уміння у галузі прогнозування, визначення потреб до змін у нововведеннях для підприємства;
- передбачення та попередження негативних тенденцій у розвитку підприємства;
- проектування шляхів підвищення ефективності роботи підприємства та ін. [1, 15].

Отже, в контексті професійної діяльності керівника, економічна компетентність може бути визначена як: наявність економічних знань, умінь користуватися економічними методами керівництва, швидко орієнтуватися у нових ринкових умовах та ефективно пристосуватись до них, здатності та досвіду у зароблянні коштів.

Деякі науковці (Іванова М.Ю., Сусобокова Т.Г.) дотримуються думки, що є правомірним визначати економічну компетентність як складову соціальної компетентності – базисної, інтегральної характеристики особистості, яка відображає її досягнення через взаємовідносини з іншими людьми та забезпечує зв'язок із соціальною дійсністю, що дає можливість ефективно будувати свою поведінку у відповідності до встановлених у соціумі на даний момент норм і стандартів.

Т. Щербань вважає, що соціальна компетентність – це здатність до спільної (групової, кооперативної) професійної діяльності, співробітництва, а також уміння використовувати прийняті в даній професії прийоми професійного спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї професійної діяльності [7, 13].

З точки зору Г. Сівкової соціальну компетентність слід розуміти як наявність упевненої поведінки, за якої різноманітні навички у поєднанні з економічними відносинами автоматизовані й дають можливість гнучко змінювати свою поведінку в залежності від ситуації. При цьому акцент робиться на свою впевненість щодо позитивної оцінки власних навичок та здібностей, які призведуть до позитивного досвіду вирішення особистих та соціальних завдань [5, 15].

Розглядаючи економічну компетентність як один із аспектів соціальної

можна, за логікою Г. Сівкової, визначити її як: ступінь оволодіння економічними знаннями й навичками, набором можливостей, здібностей, уміннями свідомого пошуку шляхів удосконалення, розв'язання та прогнозування економічних проблем за допомогою економічного мислення та їхнього системного розгляду та аналізу.

Як **висновок** хотіли би зазначити, що для спеціалістів усіх професій найважливішою запорукою їхньої продуктивної діяльності стає економічна компетентність, яка є невід'ємною складовою соціальної компетентності особистості: ефективність виконання конкретної діяльності, здатність до організації інших людей для досягнення поставленої мети; готовність оцінювати та аналізувати соціальні наслідки спільної діяльності; позитивний досвід вирішення особистих і соціальних завдань; розуміння того, як слід досягти мети найефективнішим шляхом; адекватна постановка та ефективне виконання завдань адаптації до зовнішнього середовища.

Ми дійшли висновку, що економічна компетентність – це економічні знання і досвід, набуті завдяки навчання і вихованню, зорієнтовані на становлення студента як суб'єкта життя й культури, його активну інтеграцію в суспільство як фахівця високого рівня, що містять у собі:

- теоретичні знання високого рівня з предметів економічного циклу;
- практичні уміння у галузі підприємницької діяльності та менеджменту;
- практичне оволодіння професійною термінологією, знаннями з діловодства та основ професійної етики;
- орієнтування на моральні якості, успіх, впевненість у собі, управлінську культуру;
- професійне світосприйняття: інтеграція економічної освіти у різних галузях знань та практичній діяльності.

У подальших дослідженнях ми плануємо розглянути структурні компоненти економічної компетентності студентів, які дозволять здійснити коректну постановку мети їхньої економічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грум Д. Растущее многообразие международных актов: Международные отношения: социологические подходы / Рук. авт. колл. Проф. П.А. Цыганков. – М.: Гардарка, 1998. – С. 20, С. 222-239.
2. Зязюн І.А. Сучасні дидактичні моделі і логіка учіння // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2000. – 636 с.
3. Овчарук О. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: «К.І.С.», 2003. – С. 13-41.
4. Растянников А.В., Степанов С.Ю., Ушаков Д.В. Рефлексивное развитие компетентности в современном творчестве. – М., 2002.

5. Сивкова Г.И. Социальная компетентность / Вакансия. – 2001. – № 13. – С. 15.
6. Тоффлер Олвин. Адаптивная корпорация: Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Академия, 1999. – 640 с.
7. Щербань Т. Модель компетентного выпускника / Завуч. – 2005. – № 28. – С. 12-15.